

Alexandu DĂRĂBAN

DISCURSUL PRO-DINASTIC ȘI LOIALIST AL UNOR IERARHI ȘI POLITICIENI ARDELENI ÎN MOMENTUL INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

The pro-dynastic and loialist speech of some hierarchs and politicians in the moment of Romania's entry in the First World War

Alexandu DĂRĂBAN

Abstract: *In this study, the author examines, on the basis of information provided by various periodicals from the analysed period, as well as the daily newspapers "Romanian Telegraph" from Sibiu, "The Church and school" from Arad and "The Union" from Blaj, the standing of different Romanian hierarchical leaders of the Orthodox, and Romanian Greek-Catholic churches regarding the latency of the Great Union. Their attitude at the beginning was a rather pendulous one, but in the end these hierchical leaders agreed to the Great Union, becoming promoters of it.*

Keywords: Vasile Mangra, Ioan Papa, Arad, Blaj, metropolitan.

Primul Război Mondial este unul dintre cele mai importante evenimente ale secolului al XX-lea, un eveniment care și-a lăsat amprenta asupra populației din aproape întreaga lume. Totodată, acest eveniment a fost unul dintre cele mai importante momente din istoria românilor, despre care s-a scris foarte mult. Articolul meu se oprește la o zonă mai restrânsă, Transilvania, ca o provincie distinctă a dublei monarhii, dar voi exemplifica unele aspecte, preponderent cu cazuri și atitudini venite din partea unor ierarhi ardeleni, dar și a unor politicieni de prim rang, încercând demonstrarea faptului că, sub presiunea momentului, liderii naționali ai românilor, constrânși de poziția aceasta, vor formula și vor emite o serie de acte cu caracter pro-dinastic și loialist, dorind să protejeze interesele românilor ardeleni în fața abuzurilor autorităților maghiare.

Fidelitatea față de împărat și dinastie, rezultat al unor experiențe trăite și valorificate la nivelul imaginarului politic, s-a datorat, mai ales, episodului mitic reprezentat de guvernarea luminată a celui care a fost Iosif al II-lea. Mitul politic al „*bunului împărat*”, la românii din Transilvania, a avut o valoare terapeutică, semnificând o structură mentală realizată în jurul împăraților habsburgici, a căror politică reformistă răspundea așteptărilor aproape mesianice ale populației românești.¹ Chiar dacă realitatea istorică a atenuat din intensitate existența mitului, totuși tendința țaranului român și nu numai, de a-l absolvi pe suveran de orice vină, convins că stăpânul lor era plin de intenții bune față de persoana lor, va alimenta în continuare imaginarul social și politic al românilor din Transilvania.²

Intrarea în război a României, fapt care s-a petrecut în 1916, păstrându-se continuitatea mitului „*bunul împărat*”, a fost interpretată, ca „*noul nostru dușman*” care a intrat în război „*în contra monarhiei noastre*”. Se mai făcea mențiunea că: „*[...] avem, deci, cu un dușman mai mult și noul dușman e fratele nostru [...]. Dacă înțelepții de la București au crezut că așa e mai bine, fie așa! Noi*

¹ Petre Din, „Mitul „bunului împărat” în Transilvania sub Iosif al II-lea”, în *Revista Bistriței*, XV, Cluj-Napoca, Editura Accent, p. 213.

² *Ibidem*, p. 214.

„The pro-dynastic and loialist speech of some hierarchs and politicians in the moment of Romania’s entry in the First World War”, *Astra Salvensis*, 3, p. 82-87

*ne vom face datorința și față de ei. Căci mare ne este iubirea de neam, dar mai mare ne este iubirea de patrie! Să o știe, deci, aceștia, că drumul pe care vreau să-l facă la Alba-Iulia, îl vor putea face numai peste cadavrele noastre, ale tuturor, și trecând peste râurile de sânge, scurs din vinele noastre. Să o știe, că peste cadavrele care vor trece, sunt cadavre românești, sângele prin care vor umbra, e sânge românesc! Dacă râvnesc la o astfel de bravură, pentru care istoria are să-i condamne cu asprime, poftescă să o săvâșească. A lor e răspunderea, ale noastre vor fi suferințele. Asta e solia, tristă și dureroasă, pe care o trimitem fraților noștri de peste munți, în aceste momente de neșpusă jale și durere [...]*³

Pare surprinzătoare, pentru mulți, atitudinea întregului Consistor episcopal ortodox din Arad, care s-a întrunit în ședința din 24 August (6 septembrie) 1916. Prezenți au fost: P. S. S. Episcop diecezan Ioan I. Papp, ca președinte, precum și următorii asesori din cler: Roman Ciorogariu, Gheorghe Popoviciu, Vasile Beleş, Cornel Lazăr, Fabrițiu Manuilă, Mihaiu Păcățian, Dr. Gheorghe Ciuhandu, Traian Vățian, Dimitrie Muscan, Mihaiu Lucuța, iar mireni: Sava Raicu, Dr. Gheorghe Popa, Vasile Goldiș, Petru Truția, Gherasim Șerb, Iosif Moldovan, Dr. Nestor Oprean, Aurel Petroviciu și Dr. Cornel Iancu. La propunerea secretarului consistorial, Vasile Goldiș, s-a admis cu unanimitate întocmirea unului „Manifest de loialitate”⁴ care a fost trimis ministrului-președinte ungar Ștefan Tisza. Această declarație umilitoare a fost adresată clerului și credincioșilor săi în data de 18/31 august 1916, la patru zile după intrarea României în război.⁵

În oficiosul Mitropoliei Greco-catolice de la Blaj, „Unirea”, erau prezentate atitudinile unor politicieni ardeleni, de cel mai înalt rang, deputați în parlamentul de la Budapesta. Deputatul Dr. Alexandru Vaida-Voievod, în urma acestor evenimente, declara: „*Iată, dar, că tot s-a întâmplat astfel decât au sperat și năzuit românii cei mai buni și mai cumpăniți din Bucovina și Ungaria. Toate străduințele neobosite de a îndupleca România ca în interesul viitorului Românismului întreg, să se alăture Puterilor Centrale, s-au dovedit a fi o muncă de Sisif [...]*”.

Două momente caracterizează punctul acesta de vedere, motive de considerații sentimentale și de politică reală.

Iubirea de patrie, devotamentul pentru dinastie, ce sălășluiește la românii din Monarhie, s-a dezlănțuit în forma de însuflețire pentru război și în acte de vitejie strălucite pe care le săvârșesc fiii poporului român pe toate fronturile.

Majoritatea acestui popor a stat în robie și împărăteasa Maria Tereza și marele ei fiu, Iosif al II-lea, au rupt lanțurile ce încăușa nația noastră și sub domnia acestora a căpătat primele raze de lumină. La tradițiile acestea culturale și politice se mai adaugă și gloria militară dobândită de grănicerii români din Ardeal și Banat, care sub steagurile habsburgice s-au distins prin fapte de arme nemuritoare, în curs de veacuri.

Lupta politică ne-a oțelit și a dezvoltat conștiința națională a românismului, caracterul fiecărui român ca și al nației întregi.

³ *Telegraful Român*, Anul LXIV, Sibiu, 11/24 octombrie 1916, număr 85, p. 344.

⁴ *Biserica și Școala*, Anul XL, Arad, număr 35, 28 august/10 septembrie 1916, p. 279.

⁵ Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul Vechiului Regat – fapte, documente și facsimile*, București, Cartea Românească, f.a., p. 361-363.

Alexandu DĂRĂBAN

Democratizarea de neînălțurată a Ungariei, după război, ar fi deschis și poporului nostru perspective că încrederea cu care au plecat flăcăii noștri în război nu va fi înșelată și victoria poporului român, în toate garanțiile instituționale ale dezvoltării ei etnice libere.

Aceasta era și este concepția tuturor românilor din Austro-Ungaria. Și acestea, toate, s-au trecut cu vederea. Ce dezamăgire, ce lovitură pentru poporul nostru: „*Poporul român din Austro-Ungaria, însă, va păstra același devotament față de dinastie și patrie, probat de veacuri, cu aceeași sinceritate și dragoste ca în trecut. Căci instinctele populare și tradițiile nu se pot schimba de azi pe mâine. Dacă, însă, ne închîpuim toate suferințele românismului habsburgic și dacă luăm în considerare toate faptele de mai sus, atunci nu putem concepe declarația de război a României și, tot mereu, trebuie să ne întrebăm: Cum a fost cu puțință așa ceva? Autorului acestei catastrofe, de bună-seamă, că-l va ajunge blestemul viitoarei generații române*”.⁶

Într-o adunare municipală care a avut loc în comitatul Solnoc-Dăbâca, la Dej, deputatul român Dr. Teodor Mihali, președintele partidei naționalităților a făcut următoarea declarație: „*În chemarea ce am adresat-o fiilor poporului român din patrie la începutul războiului mondial, am dat expresiune credinței mele nestrămutate că românismul din patria noastră, precum în trecut, așa și în timpul războiului va rămâne loial și cu același atașament tradițional întru apărarea tronului și a patriei, gata de jertfe pe câmpul de război, ca și acasă. Experiențele de peste doi ani au confirmat în mod strălucit presupunerea mea și cu mândrie pot să stabilesc că faptul acesta a fost recunoscut și de factorii autorizați din patria noastră și ai aliaților noștri. Acum când România, spre surprinderea noastră dureroasă, a apărut ca un nou dușman contra monarhiei, când noi am crezut și am sperat mereu că va lupta cu noi în marea bătălie pentru apărarea intereselor noastre de existențe comune, declarăm, în mod solemn, această nouă fază a războiului mondial nu va zdruncina întru nimic ținuta noastră patriotică, loialitatea noastră tradițională și credința noastră nestrămutată către tron și patrie, ci ne va face să ne împlinim în măsură și mai mare datoriile noastre patriotice și cetățenești. Rog să se ia la cunoștință această declarație pe care o fac și pentru liniștirea și informarea concetățenilor noștri și am convingerea fermă că dreapta noastră cauză sprijinită de iubirea frățască, de înțelegere și susținere reciprocă, care nu se dă în lături de la niciun sacrificiu, va birui sigur*”.⁷

Sentimentele de indignare și de dispreț față de intrarea în război a României alături de Antanta au continuat să fie exprimate la diferite ocazii și în diferite forme. Astfel, Consistoriul Diecezan Ortodox, întrunit la Oradea Mare în data de 8/21 septembrie 1906, prin mitropolitul Vasile Mangra, episcopii Ioan al Aradului și Miron al Caransebeșului au dat o scrisoare circulară, adresată clerului și poporului drept credincios român din întreaga mitropolie ortodoxă română din Ungaria și Transilvania în care se menționa, printre altele: „*[...] cu sprijinul monarhiei habsburgice s-a ridicat și s-a întărit România modernă, liberă și independentă care, de bunăvoie, s-a legat de monarhia noastră cu contract de credincioșie, cu făgăduieli de sprijinire reciprocă. România, spre marea noastră durere, a călcat făgăduiala de credință, a rupt pecetea contractului în chip perfid și a ridicat arma asupra patriei noastre, asupra înălțatului nostru împărat și rege; și asupra acelor frați care, de doi ani de zile, luptă pe moarte și viață cu o vitejie nemaipomenită împotriva dușmanilor monarhiei [...] Unde vă este și în ce se arată patriotismul vostru, români, ucigători de frați?*

⁶ Unirea, Anul XXVI, Blaj, joi 7 septembrie 1916, număr 89, pp. 1-2.

⁷ Ibidem, p. 2.

„The pro-dynastic and loialist speech of some hierarchs and politicians in the moment of Romania’s entry in the First World War”, *Astra Salvensis*, 3, p. 82-87

[...] *Fiți cu încredere că în ziua judecării și a răsplătirii, Majestatea Sa, înălțatul nostru împărat și rege împreună cu luminatul său guvern ungar, nu vor întârzi a răsplăti după merit, credința și vitejia cu care ați apărat tronul și patria, asigurând condițiunile trebuincioase pentru dezvoltarea și întărirea etnică, culturală și economică a poporului din patrie*”.⁸

În dieta țării au făcut declarații „corecte patriotice” deputatul naționalist român Dr. Ștefan Cicio Pop, exprimându-și adâncă mâhnire și atitudinea necorectă a României și asigurând pe cei de la conducerea țării despre nestrămutata loialitate a poporului român din Ungaria față de tron și patrie, care loialitate nu va fi deloc zdruncinată prin declarația de război, neașteptată, a României.⁹

Mitropolitul de Blaj, Dr. Victor Mihaly, a trimis guvernului adresă de loialitate precizându-și bine punctul de vedere, al lor și al poporului întreg românesc din patrie, față de noul dușman al monarhiei.¹⁰ Demnă de remarcat este și poziția episcopului greco-catolic de Oradea Mare, Demetriu Radu, care a declarat următoarele: „*Poporul român din Ungaria se alipește de veacuri de pământul însângerat al patriei noastre, iar credința față de tron e un lăsamânt sfânt și strămoșesc. Frații noștri, în decurs de veacuri, s-au luptat pentru gloria sfintei coroane ungare. Sângele vărsat șiroaie pe toate câmpurile ni-e martor, că nepoții păstrează pilda străbună. Noi nu dorim eliberare. Ne alipim la integritatea patriei. Suntem convinși că factorul sfintei coroane ungare va asigura și pe viitor dezvoltarea poporului român din Ungaria. Și noi vrem pace, dar numai astfel de pace care să asigure integritatea Monarhiei și a patriei noastre*”.¹¹

Înalți prelați ai ambelor biserici române în fruntea episcopilor cărora se aflau, cu numeroși reprezentanți din cler și mireni, s-au întrunit într-o mare „*Manifestațiune a românilor din Ungaria*” în care și-au manifestat sprijinul față de monarhia austro-ungară. În urma acestei întruniri s-a întocmit o declarație care au înaintat-o „*domnului ministru preșident Ștefan Tisza*” cu rugămintea ca, la rândul-i, s-o aducă la cunoștința Majestății Sale, împăratul și regele Carol, în care se precizau următoarele: „*Conform răspunsului adresat preșidentului Statelor Unite din partea guvernelor statelor aparținătoare Antantei, unul din scopurile război ale dușmanilor noștri este eliberarea diferitelor naționalități, între acestea, și a românilor de sub domnia străină. Această exprimare de voință a dușmanilor noștri e îndreptată în mod nemijlocit în contra integrității patriei noastre. Ca reprezentanți bisericești și mirenești, și ca reprezentanți chemați ai românilor din țările de sub sfânta coroană ungară, în numele româniei din patrie respingem cu cea mai mare tărie afirmarea că noi am trăit sub o dominație străină. Noi, românii, suntem cetățeni liberi și egal îndreptățiți ai patriei ungare. Nu există nicio singură lege în Ungaria care, în privința drepturilor și a libertăților, precum și a datorințelor, ar face deosebire între cetățenii de limbă maghiară și nemaghiară. De secole e legat poporul român din Ungaria, cu cea mai mare credință și iubire, de pământul patriei noastre, udat atât de des cu sângele propriilor săi fii. Iar credința față de persoana unsă a domnitorului nostru și față de prealuminata casă domnitoare e o tradiție sfântă și nobilă, de mult obișnuită la poporul nostru. Pătrunși de aceste înalte*

⁸ *Telegraful Român*, Anul LXIV, Sibiu, marți 11/24 octombrie 1916, număr 85, pp. 343-344.

⁹ *Ibidem*, p. 345.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Unirea*, Anul XXVI, Blaj, joi 8 februarie 1917, număr 6, pp. 1-2.

Alexandu DĂRĂBAN

*sentimente, au luptat înaintașii noștri, în curs de o mie de ani cu frații lor maghiari, pentru apărarea și gloria sfintei coroane ungare; și cum că acum și strănepoții lor fac același lucru, dovedește sângele lor vărsat în râuri pe câmpurile de luptă, iar acasă însuflețirea noastră pentru aducerea oricărui jertfe. Nu e străină, deci, pentru noi, domni de sub sfânta coroană ungară. Nu vrem să știm nimica de promisa eliberare. Ținem cu tărie la inviolabilitatea patriei noastre ungare. Noi considerațiuni momentane, oportuniste, au determinat și determină această atitudine rezolută și neșovăitoare a poporului român din patrie, ci adâncă convingere politică bazată pe experiențele făcute în cursul multor secole și pe tradițiile istorice, căci noi știm că și în viitor splendoarea și căldura sfintei coroane ungare va rămânea chemată să asigure dezvoltarea culturală, economică și politică a româniei din Ungaria. Noi, românii din Ungaria, ținem cu tărie la aceea, ca să trăim sub domnia sfintei coroane ungare. Pentru înfăptuirea acestei voințe neînfrânte, sângerează miile dintre frații noștri și pentru asigurarea acestei voințe a noastre va lupta și mai departe poporul român din patrie, cu opintirea tuturor armelor sale”.*¹²

Declarația a fost semnată de următorii:

- Dr. Victor Mihaly, arhiepiscop de Alba-Iulia și mitropolit de Blaj;
- Vasile Mangra, arhiepiscop și mitropolit al românilor greco-orientali din Ungaria;
- Dr. Demetriu Radu, episcop greco-catolic de Oradea Mare;
- Ioan I. Papp, episcop greco-oriental de Arad;
- Dr. Valeriu Frențiu, episcop greco-catolic de Lugoj;
- Dr. Miron E. Cristea, episcop greco-oriental de Caransebeș;
- deputații dietali: Dr. Teodor Mihaly, Gavriil Rednic, Dr. Iosif Siegescu, Petru Corcan, Alexandru Gheție, Ludovic Man, Dr. Petru Mihaly, Dr. Nicolae Șerban;
- Constantin Bunea, consilier aulic;
- Ioan Georgiu, prepozit în Gherla,
- canonicii: Dr. Victor Smigelschi, Alexandru Uilăcan, Dr. Izidor Marcu, Dr. Vasiliu Suci, Coriolan Ardeleanu, Ilie Stan, Dr. Iacob Radu, Ioan Mandincea, Dr. George Miculaș, Neculau Nestor;
- Iuniu Brut Micu, protonotar consistorial;
- Dr. Ioan Sâmpetrea, profesor;
- Dr. Gheorghe Popoviciu, protopresbiter greco-oriental;
- Dominic Rațiu, dirigentul filialei „Albina”;
- Dr. George Popa, jude regesc;
- arhimandriții: Dr. Eusebiu Roșca, Filaret Musta, Dr. Ilarion Pușcariu, protosinghelul Dr. Iosif Tr. Bădescu;
- Nicolae Zigre, Octavian Costea, secretari mitropolitani greco-orientali;
- asesorii consistoriali: Nicolae Ivan, Lazăr Triteanu;
- profesorii de seminar: Ștefan Roșianu, Dr. Vasile Stan, Timoteiu Popoviciu, Dr. Romulus Căndea, Dr. Pavel Roșca, Dr. Nicolae Bălan;
- prepoziții: Dr. Florian Stan, Ioan Boroș;
- Tit Bud, vicar, în numele tuturor membrilor clerului român din Maramureș;

¹² *Telegraful Român*, Anul LXV, Sibiu, marți 7/20 februarie 1917, număr 9, p. 33; *Unirea*, Anul XXVI, Blaj, număr 8, sâmbătă 17 februarie 1917, pp. 1-2.

„The pro-dynastic and loialist speech of some hierarchs and politicians in the moment of Romania’s entry in the First World War”, *Astra Salvensis*, 3, p. 82-87

-Dr. Victor Bojor, Dr. Octavian Domide, Andrei Bârseanu, Ioan I. Lapedatu, Dr. Constantin Pavel, Francisc Hubic și alții.¹³

Odată cu ivirea zorilor înfăptuirii României Mari, când triumful politicii patriotice și înțelepte dusă de Ion I. C. Brătianu era vizibil și când prăbușirea monarhiei austro-ungare era o chestie de zile, toți „*dietalii români de la Budapesta*”, precum și ierarhii celor două biserici din Ardeal și-au modificat discursul simțindu-se eliberați de presiunile autorităților maghiare și de cenzură, exprimând adeziunea totală la politica națională a organismelor create în toamna și iarna anului 1918, precum și la istoricul act al Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918. Acest aspect, demonstrează faptul că mesajele, manifestele și declarațiile de fidelitate față de patrie și dinastie, formulate în timpul războiului, au fost redactate sub presiunea momentului, liderilor politici români fiindu-le solicitată emiterea acestor acte cu scopul „docilizării” oamenilor de rând (considerându-se probabil că atitudinea liderilor naționali va influența atitudinea locuitorilor provinciei, precum și a celor plecați pe front).

¹³ *Ibidem.*